

ČLANCI

Liturgijska glazba u prošlosti i sadašnjosti

Pregled liturgijsko-glazbene prakse kroz određene povijesne etape i umjetničke stilove

Miroslav Martinjak, Zagreb
Stručni članak

(X. nastavak)

UOČI II. VATIKANSKOG SABORA I LITURGIJSKE KONSTITUCIJE SACRO- SANCTUM CONCILIIUM

Sveta kongregacija za obrede, na poticaj pape Pija XII. objavljuje 1958. godine vrlo značajnu uputu o svetoj glazbi i liturgiji. Po prvi puta spominje se aktivno sudjelovanje vjerničke zajednice u liturgiji i to u različitim oblicima i stupnjevima. U noći 9. listopada umire papa Pijo XII. koji je dao veliki doprinos obnovi crkvene glazbe. Poslije njega papa Ivan XXIII. najavljuje ekumenski koncil koji će otvoriti jednu novu crkvenu epohu i to podjednako na liturgijskom i na glazbenom planu. U enciklici *Ad Petri Cathedram* objavljenoj 29. siječnja 1958. godine precizirana je svrha sljedećeg koncila, a to je "ut ecclesiastica disciplina ad nostrorum temporum necessitates rationesque aptus accomodetur." (da se crkvena disciplina naših vremena prilagodi potrebama i pravilima). Godine 1962. u Parizu izlazi značajno djelo Josepha Gelineaua *Chant et musique dans le culte chrétien* u kojem su iznijeti svi problemi liturgijskog pjevanja, kao i teološki principi glazbe u liturgiji. Značajno je spomenuti da papa Ivan XXIII. objavljuje dokument pod nazivom *Veterum sapientia* u kojem ističe važnost latinskog jezika, ali također ne osuđuje upotrebu živih jezika u liturgiji.

Godine 1963. Pellegrino Ernetti i benediktinci iz Venecije osnivaju časopis *Jucunda laudatio* koji neće dugo zaživjeti, ali će biti nekoliko vrlo značajnih izdanja u kojima se vrlo argumentirano govori o svetoj glazbi.

Poslije pape Ivana XXIII. dolazi papa Pavao VI. koji potvrđuje društvo C.I.M.S. (*Consociatio Internationalis Musicae Sacrae - Međunarodno udruženje svete glazbe*) zaslužno za mnoge poticaje na području svete glazbe.

LITURGIJSKA KONSTITUCIJA SACROSANCTUM CONCILIIUM

Godine 1963., 4. prosinca, odobrena je liturgijska konstitucija *Sacrosanctum concilium* koja je bila prodiskutirana u 15 Kongregacija i to od 22. listopada do 13. studenog. To je prvi veliki dokument II. vatikanskog sabora, a liturgijskoj glazbi posvećeno je poglavlje VI, od točke 112-121. Spomenuto poglavlje ne treba promatrati i studirati izolirano od drugih poglavlja. Ono je

integrirano u cijeli dokument i u svjetlu cjeline dobiva svoje pravo značenje i tumačenje. Tu je doista riječ o kratkim, jezgrovitim uputama koje će biti obrađivane i pojašnjavane u kasnijim crkvenim dokumentima. Konstitucija općenito želi ujediniti dosadašnja liturgijska iskustva i usmjeriti nove putove obogaćivanja obreda, a ne zanemaruje se ni kulturno bogatstvo raznih naroda i etničkih skupina, naročito u misijama. Često se u konstituciji spominje "prilagođavanje" koje se mora odvijati pod nadzorom i dopuštanjem nadležnih teritorijalnih crkvenih vlasti. Općenito rečeno, liturgijska konstitucija daje svakom narodu mogućnosti i domete prilagođavanja, ali i obvezu čuvanja rimskog obreda u svoj njegovoj integralnosti.

VI. GLAVA KONSTITUCIJE SACROSANCTUM CONCILIIUM

Od svih točaka treba posebno pažljivo pročitati upravo prvu, odnosno 112. točku VI. glave gdje je izrečena narav svete glazbe i to u vrlo jasnim terminima. Po prvi puta u jednom crkvenom dokumentu čitamo vrlo jasno da je sveta glazba blago neprocjenjive vrijednosti (*thesaurus constituit pretii inestimabilis*) i ističe se između ostalih izraza umjetnosti zato što sveto pjevanje združeno s liturgijskom riječi čini sastavni dio svečane liturgije. Tu je vrlo jasno rečeno gdje nema pjevanja, nema ni svečane liturgije, nema svečanosti, a liturgijska akcija samim time gubi svoj sjaj i postaje nešto uobičajeno, svakodnevno. To je bitna rečenica za buduća, i pastoralna i teološka promišljanja o svetoj glazbi. Sveta glazba je shvaćena kao sveti znak i to u spajanju tona i riječi (liturgijskog teksta). Ona je tako postala čujni znak ili *fides ex auditu*, kako su naglašavali cecilijanci. Također je naglašena služeća uloga svete glazbe, što su već naglašavali pape Pijo X., XI., XII. Zanimljivo je spomenuti kako je taj pojam služenja napredovao od jednog do drugog pape i dobivao sve jače i sadržajnije značenje. Tako papa Pijo X. naglašava da je sveta glazba *humilis ancilla* (ponizna službenica), papa Pijo XI. pojačat će taj pojam superlativom *ancilla nobilissima* (najljubaznija službenica) a Pijo XII. nazvat će je *liturgiae quasi administra* (službenica liturgije) Služeća uloga svete glazbe u Gospodnjoj službi bitni je pojam koji želi reći i odrediti određene norme svete glazbe. Drugim riječima, glazba nije u odnosu na liturgiju posve autonomna. Ona je dapače bitno određena liturgijskim činom i može se nazivati samo onda liturgijska ukoliko ispunjava liturgijski obrazac. U praksi to znači da crkveni glazbenik, skladatelj mora konzultirati u prvom redu Misal i lekcionar želi li skladati dijelove euharistijskog slavlja ili izvoditi liturgijsku glazbu, a također i druge obrednike koji su u liturgijskoj upotrebi.

U istoj točki dokument ističe načelo po kome će sveta glazba biti doista sveta: "Sveta će glazba, dakle, biti to svetija što se tješnje poveže s liturgijskim činom, bilo da ugodnije izrazi molitvu, bilo da promiče jednodušnost, bilo da svete obrede obogati većom svečanošću."

Dakle, konstitucija želi, prije svega naglasiti liturgijsku dimenziju svete glazbe o kojoj ovisi njezina sakralnost i svetost. *Povezanost s liturgijskim činom* prvi je uvjet po važnosti o kome ovise svi drugi uvjeti. Jasno je rečeno da svetost glazbe ne ovisi o njezinoj estetskoj vrijednosti, već u prvom redu o njejoj liturgijskoj vrijednosti, a budući da je liturgija znakovito slavlje koje se odvija i po zakonima estetike, ljepota i estetska vrijednost liturgijske glazbe su neminovne. Drugim riječima liturgijska uvjetovanost ne isključuje umjetničke i estetske vrijednosti, već ih dapače podrazumijeva. Tijesna veza s liturgijskim činom podrazumijeva kompaktilnost s liturgijskim činom, odnosno s liturgijskom akcijom. To znači da skladba mora biti ponajprije svojim tekstom u skladu s određenim liturgijskim činom, a skladatelj uz sve liturgijske norme mora voditi brigu o još jednoj vrlo značajnoj komponenti, a to je duljina ili trajanje skladbe. Primjerice, u nekim razdobljima u povijesti griješilo se upravo u prekomjernim nekontroliranim produživanjima liturgijskih skladbi. Izgleda kao da se nije osluškivao tekst u liturgijskom ambijentu već se ga više doživljavalo u koncertnom obliku. Vidimo da je *Gospodine, smiluj se (Kyrie)* kratka litanijska molitva, pa treba i takova ostati kad je zaodjenuta u glazbeno ruho. *Slava* je duži himan pa si skladatelj može dati malo oduška, ali mora biti pažljiv i oprezan da se u velikim polifonim razradama ne izgubi bitno i suviše produži skladba. Ipak bilo bi sasvim besmisleno da skladba *Gospodine, smiluj se* ili *Svet* traje duže od *Slave*, ili da *Amen* poslije *Slave* traje kao polovica *Slave* što se u povijesti događalo.

Bitna dimenzija svete glazbe koju spominje konstitucija i to na vrlo jasan način jest da sveta glazba mora biti u službi molitve, pronicanja zajedništva i doprinosti doživljaju svečanosti. Ta zadnja dimenzija nipošto nije sporedna, dapače ona je isto tako bitna kao i prve dvije dimenzije (molitvena dimenzija i dimenzija zajedništva). Premda treba naglasiti da se sve te karakteristike ne smiju promatrati za sebe već jedinstveno. Jednodušna pjevana molitva postaje znak, stvara svečan trenutak, postaje eho Božje riječi koja pogađa čovjeka u srce i koji srcem odgovara na Božju riječ. I zato sveti Pavao kaže prvim kršćanima: "Pjevajte i slavite Gospodina u svom srcu!" Zato s pravom kaže glazbenik Bonifazio Baroffio da se crkveni glazbenik ne bavi čistom ljudskom umjetnošću ni kada je dosegla najveće umjetničke visine, već se bavi glazbom koja ima kristološku i pneumatološku dimeziju.

Da je koncil bio otvoren novim stilovima i novim vremenima može se nazrijeti iz rečenice "a Crkva odobrava i u Božju službu pripušta sve oblike prave umjetnosti, obdarene potrebnim svojstvima." Ovdje kad se spominje riječ umjetnost treba je shvatiti u vrlo širokom smislu, odnosno, ne misli se samo na umjetnost koja posjeduje u sebi virtuoznost, grandioznost i efektnost već se misli na umjetnost kao pojam lijepog, skladnog, shvatljivog i pristupačnog. Tako tu nije isključeno skladno i profinjeno pjevanje jednoglasne, pučke

popijevke, izvođenje jednostavnih liturgijskih recitativa, psalama kao ni zahtjevnije izvođenje višeglasne skladbe uz pratnju orgulja ili orkestra. Liturgijski kriterij umjetnosti može biti vrlo širok i polazi od puke jednostavnosti do formalne, stilske i tehničke zamršenosti. Upravo ta širina opasnost je da se sve relativizira i da se izgubi kriterij. No, dokument je jasan u tome. Svaka umjetnost je dobro došla ali samo ukoliko ima potrebna svojstva. Tu nastaje problem i pitanje kakva su to svojstva koja neka umjetnost mora ispuniti da uđe u liturgiju. Doista nismo na lakom terenu i takovu prosudbu morali bi vršiti vrlo kompetentni ljudi velikog liturgijskog, glazbenog i povijesnog znanja. Stoga bi bilo najbolje da to nikada ne prosuđuje samo jedan stručnjak, nego jedan stručni tim sastavljen od liturgičara, glazbenika i pastoralnih teologa. U takovoj prosudbi osnovno polazište bi moralo biti s kakovom namjerom je neko djelo, skladba ili popijevka skladano. U tom smislu bilo bi najidealnije poticati skladatelje da skladaju svetu glazbu, a posebno liturgijsku glazbu za određenu liturgijsku akciju, odnosno određeni liturgijski čin. Samim time i umjetnička inspiracija bila bi određena, preciznija i oslonjena na uživljanje u liturgijski misterij i njegovo značenje. Tu moramo priznati da veliki dio svete glazbe i to one najjednostavnije i one većih oblika nije nastajao na taj način, već kao plod momentalne skladateljske inspiracije temeljene na nekom religioznom iskustvu bilo u liturgiji, a ponajviše izvan liturgije. Takove skladbe redovito teško ispunjavaju malo čas spomenute uvjete i teško se mogu tjesno združiti s liturgijskim činom za koji nisu nastajale, teško mogu izraziti duh zajedništva, ali unatoč svemu mogu biti neka vjernička iskra i prenositi neko religiozno iskustvo pa se ih zato tolerira, ali to nije ideal II. vatikanskog sabora i njegovih dokumenata o liturgiji i liturgijskoj glazbi.

Točka 112. VI. glave konstitucije završava konstatacijom da je na temelju predaje i crkvene tradicije donesena konstitucija i da sveta glazba ima istu svrhu kao i liturgija, a to je slava Božja i posvećenje vjernika. Time su otklonjene sve dvojbe koje su se možda nametale tijekom povijesti glede svrhovitosti glazbe u liturgiji. Njezina uloga poslije II. vatikanskog sabora nije upitna, jedino je pitanje kakvu svetu glazbu stvarati danas da doista ispuni prije spomenutu svrhu i da postane današnjem čovjeku vjerniku stvarni i istinski liturgijski znak, prepoznatljiv i prihvatljiv. Na to pitanje nije lako odgovoriti i konstitucija ne daje konkretne odgovore, ali u daljnoj razradi dokumenta moguće je pronaći pravi put koji vodi ostvarenju koncilске želje glede svete glazbe.

BILJEŠKE:

¹ Konstitucija upotrebljava pojam *musica sacra*, a u stvari misli na liturgijsku glazbu ali u širem smislu riječi, što znači u prvom redu pjevanje obrednog teksta, zatim pjevanje pučkih popijevaka i izvođenje orguljaške glazbe.

² Bonifacio Baroffio, *Die Musica Sacra nach dem II. Vatikanum*, u: *Lebendiges Zeugnis*, 42, (1987) 4, str. 69-78.

DR. ĐURO HRANIĆ - NOVI BISKUP

Papa Ivan Pavao II. imenovao je 5. srpnja, na blagdan svetih Ćirila i Metoda, dr. Đuru **Hranića**, dijecezanskog svećenika i profesora na Teologiji u Đakovu, pomoćnim biskupom Đakovačke i Srijemske biskupije i naslovnim biskupom Gaudiabe.

Dr. Đuro Hranić rođen je 20. ožujka 1961. godine u Ceriću, župa Nuštar. Filozofsko-teološki studij završio je na *Visokoj bogoslovnoj školi* u Đakovu 1986., a za svećenika je zaređen u đakovačkoj katedrali 29. lipnja 1986. godine. Od 1986. do 1987. godine obnašao je službu župnog vikara u osječkoj župi Preslavnog imena Marijina i službu tajnika Instituta za laike u Osijeku. Godine 1987. odlazi u Rim na daljnji studij, gdje, nakon završene specijalizacije, 1993. stječe doktorat iz dogmatske teologije na *Teološkom fakultetu Papinskog Sveučilišta Gregorijana*. Od 1993. radi kao profesor dogmatike na Teologiji u Đakovu, a od 1997. godine je i zamjenik predstojnika na Teologiji u Đakovu, te je uz redovan rad obnašao i brojne druge funkcije.

Dr. Đuro Hranić imenovan je biskupom u svojoj 41. godini, te je time postao najmlađi biskup u Hrvatskoj i prvi imenovan u trećem tisućljeću. Biskupsko ređenje dr. Hranića bilo je tijekom misnog slavlja, 22. rujna, u đakovačkoj katedrali.

Lutnja ili lauta

Antun Mrzlečki, Dubrovnik
Stručni članak

(II. nastavak)

Godine 1498. dobiva tiskar i izdavač Ottaviano **Petruccei**, izumitelj glazbenog tiskarstva pomičnim slogom, od mletačkog dužda privilegij tiskanja 20 godina *canto figurato* i *intabulature d'organo e de liuto*. Prvotiskak tabulature za lutnju *Intabulatura de Lauto*, Francesca Spinacina objavio je Petrucci 1507. godine. Literatura za lutnju se sada vrlo brzo proširila Europom jer su se, pored Petruccija u Veneciji, ubrzo i u drugim gradovima utvrdili nakladnici i tiskari muzikalija: Pierre Attaignant u Parizu, Pierre Phalèse u Löwenu i Tilman Susato u Antwerpenu i drugi. Na mnogim kneževskim dvorovima po cijeloj Europi međunarodno čuveni pjevači i instrumentalisti bili su rado primani i bogato darivani. Papa Leo X., koji je veoma volio glazbu, povjerio je lautistu Gianu Mariji upravu grada Verruchie.

U 16. stoljeću u dalmatinskim gradovima, posebno u Dubrovniku, njegovala se također lutnja ili, kako je tamo zovu, leut. Ljubavna lirika prvih hrvatskih pjesnika M. Marulića, Š. Menčetića, Dž. Držića, M. Vetranovića, predstavnika leutaško-petrarkističke poezije (početak 8.

i 9. desetljeće 15. st.) ne može se gotovo zamisliti bez glazbene dopune. M. Držić je također svirao leut.

*Leute moj mili, hoću te moliti
mojoj gospoји malo pozvoniti,
jeda ti od mene bolje srjeće budeš
čemerno tere nje srdačce dobudeš.*

(1508.) Anonim. Iz zbornika Nikše Ranjina

Sigurno je bila namijenjena glasu uz pratnju lutnje ili *leuta* U Dubrovniku je bilo nekoliko *leutara*, a prvi, Georgius **ab Arpa**, spominje se godine 1423. i to kao *magister leuti et arpa*, tj. imao je najveći stupanj naobrazbe što je mogao u svom zvanju postići. Po najjačem intelektualcu Dubrovnika u 16. stoljeću, Nikši Vitov **Gučetiću** (1549.-1610.) djecu treba poučavati ne samo u vokalnoj glazbi, nego i u instrumentalnoj glazbi, a *plemičkoj djeci dolikuje da uče svirati violu, lutnju i čembalo*. Poznati su i moralizatorski stihovi Marka Marulića koje on namjenjuje mladićima koji *poječ hode / u leutu zvoneći* (Anka Satira). Splitski nadbiskup Andrija 1535. naređuje splitskim svećenicima da noću *ne pjevaju s leutima i ostalim glazbalima ljubavne pjesme*.

Jedan od najranijih hrvatskih skladatelja je Franciscus **Bossinensis** – Franjo iz Bosne ili Franjo **Bosanac**. Rođen oko godine 1490. i to najvjerojatnije u Bosni, živio je u Veneciji i radio kod Petruccija gdje objavljuje i svoju glazbu za lutnju i glas u Veneciji, 1509. i Fossombroneu, 1511. Prijateljevao je s prvim bilježnikom crkve Sv. Marka Gerolamom Barbadigom, kome je posvetio svoje djelo. Sve je to on sam naveo, bilo u predgovoru znamenite dvosveščane zbirke *Tenori e contrabassi intabulati col sopran in canto figurato per cantar e sonar col lauto* (102 frottole i 46 ricercara) svog opusa, bilo u posvetnom sonetu što ga je dodao tim predgovorima. Ta zbirka ima nezaobilaznu važnost za doprinos vokalno-instrumentalnoj praksi s početka 16. stoljeća i jedna je od uopće najranijih tiskanih muzikalija renesansne monodije. Značenje njegove zbirke i u hrvatskoj i u europskoj glazbi onog vremena još je u nečemu: u zbirci su – i to na najprecizniji način – odraženi zahtjevi prakse jednog vremena koje je na početku krupnih zbivanja u glazbenom razvoju počelo utirati putove ranobaroknoj monodiji upravo prerađivanjem višeglasnih zbornih skladbi za solo glas uz pratnju lutnje tj. stvaranjem djela za vokalno-solističko muziciranje.

U povijesti hrvatske glazbe trebat će se upisati novo ime: Francesco **Sagabria**.

Otkriće većine dosad nepoznatih podataka o tome glazbeniku i objavljivanje unikatno sačuvane glazbene tiskovine na kojoj se pojavljuje njegovo ime dugujemo maru talijanskog muzikologa Franca Colussija. U suvremenom kritičkom izdanju zbirke *Canzonette a tre voci di Alessandro Orologio Intavolate per sonar di liuto & nuovamente stampate* (In Venetia, Appresso Giacomo Vincenti, 1596.), što ga je u sklopu serije sabranih djela izdala kuća Pizzicato iz Udina 1993. godine, Colussi je